

Maasan Päivälehti

Photo Supplement

Wasa Dagblad Wasa Daily

Keliakian historia

Aretaeus of Cappadocia. Kuvan lähde: Wikimedia Commons. Public Domain

Keliakian historia

Keliakia alkoi ilmaantua, kun ihmiskunta siirtyi metsästäjistä maanviljelijöiksi ja alkoi viljellä viljaa, erityisesti vehnää. Tämä muutos tapahtui noin 10 000 vuotta sitten. Tätä ennen ihmiset olivat eläneet pääasiassa lihaan ja luonnontuotteisiin, kuten hedelmiin ja marjoihin, perustuvalla ruokavaliolla.

Useimpien ihmisten ruoansulatus selvisi siirtymisestä tähän uuteen ruokavalioon. Mutta eivät kaikki. Jotkut ihmiset kärsivät sairauksista, jotka tulivat uusien ruokien mukana, ja keliakia oli yksi näistä sairauksista.

Ainakin muutaman vuosituhannen ajan on ollut kirjallisia lähteitä, jotka kuvaavat sairautta, joka oli luultavasti se, mitä nykyään kutsumme keliakiaksi. Mutta kesti lähes 2000 vuotta, ennen kuin tämän taudin syy löydettiin ja siten tehokas hoito mahdollistui. Katsotaanpa tarkemmin joitain tärkeimmistä historiallisista lähteistä:

Aretaeus Kappadokialainen

Aretaios Kappadokialainen (85–138 e.Kr) oli kreikkalainen lääkäri, joka työskenteli ensimmäisellä vuosisadalla jKr. Hänen tiedetään kuvailleen sairautta, jota hän kutsui nimellä ”koiliakos”, joka tarkoittaa ”vatsakivusta kärsimistä”. Hänen kuvauksensa taudista on yksi vanhimmista tunnetuista keliakian kuvauksista.

Hän kirjoitti useita kirjoja eri sairauksista, joista neljä julkaistiin myöhemmin teoksessa ”De Causis et Signis Acutorum et Diuturnorum Morborum”. Hänen kirjojaan pidetään yhtenä antiikin suurimmista panoksista lääketieteeseen Hippokrateen kirjoittamien tekstien ohella.

Aretaeus kuvaili kirjoituksissaan, että ”koiliakosista” kärsivät ihmiset kokivat vatsakipua, ripulia ja laihtumista. Hän uskoi, että taudin aiheutti mahalaukun tukos, joka esti ruoan kulkeutumisen suoliston läpi. Aretaeus ehdotti myös leivästä ja vedestä koostuvaa ruokavaliota taudin hoitoon.

Aretaeus ehdotti myös muita hoitomenetelmiä ”coiliacosis” -taudin hoitoon. Lepo ja paasto olivat tärkeitä hoidon osia. Nykytietämyksemme perusteella voimme varmuudella sanoa, että leipä ja vesi tai paasto eivät olleet sopivimpia suosituksia. Mutta on helppoa olla viisas jälkikäteen, 2000 vuotta myöhemmin.

Aretaeuksen kuvauksen jälkeen ”koiliakos” tauti näyttää jääneen varjoonsa vuosisatojen ajan. Vasta 1800-luvulla keliakia löydettiin uudelleen, kiitos brittiläisen lääkärin Samuel Geen. Gee ymmärsi, että tietty ruokavalio, joka

sulkee pois viljatuotteet, voisi auttaa taudista kärsiviä ihmisiä.

Siitä lähtien ymmärryksemme keliakiasta on kehittynyt edelleen, ja olemme oppineet, että taudin aiheuttaa autoimmuunireaktio gluteeniin, vehnän, ohran ja rukiin proteiiniin. Aretaeuksen kuvaus ”koiliakosista” on edelleen tärkeä, koska se osoittaa, että tauti on ollut olemassa vuosituhansia ja että lääkärit ovat tienneet siitä muinaisista ajoista lähtien ja yrittäneet hoitaa sitä.

Kappadokian Aretaeus tunnetaan myös siitä, että se on antanut nimensä sairaudelle diabetes mellitus. Hän käytti termiä ”diabetes” kuvaamaan sairautta, jossa ihmiset erittävät suuria määriä makeaa virtsaa. Sana ”diabetes” tulee kreikan kielestä ja tarkoittaa ”kulkea läpi”, viitaten suureen määrään virtsaa, joka kulkee sairastuneiden ihmisten kehon läpi.

Aretaeus kuvasi myös muita diabetekselle ominaisia oireita, kuten janoa, laihtumista ja väsymystä. Hän oli ensimmäinen, joka käytti termiä ”mellitus” erottamaan makeaa virtsaa aiheuttavan diabeteksen muista virtsan poikkeavuuksista.

Aretaeuksen näkemykset diabeteksestä olivat urauurtavia, ja häntä ylistetään edelleen työstään sairauden kuvaamisessa ja nimeämisessä. Hänen varhaiset kuvauksensa diabeteksestä ovat myös olleet tärkeä perusta ymmärryksellemme sairaudesta ja sen hoidosta kautta historian.

Ensimmäinen tiedossa oleva keliakia-tapaus

Vuonna 2008 nuoren naisen luuranko ensimmäiseltä vuosisadalta e.Kr. löydettiin Cosan arkeologiselta alueelta Toscanan lounaispuolelta Italiasta. Luurangon tutkimukset osoittivat, että hän oli ollut 18-20-vuotias nainen, joka oli kuollut fyysiseen vammaan aliravitsemuksen vuoksi. Hän oli ikäisekseen lyhyt (140 cm) ja hänellä oli selvästi epänormaali luuston kalkkeutuminen (osteoporoosi). He löysivät merkkejä siitä, että hänellä oli ollut raudanpuutteen aiheuttama krooninen anemia.

Hampaat voitiin tutkia, ja niissä havaittiin muutoksia hammaskiilteessä, jotka ovat edelleen tyypillisiä muutoksia keliakiassa.

Ei näyttänyt todennäköiseltä, että nämä muutokset olisivat johtuneet nälänhädästä, sillä hänen haudastaan löydettiin kalliita jalokiviä. Mutta kaikki löydökset osoittivat, että hän oli kuollut krooniseen aliravitsemukseen, joka oli sopusoinnussa keliakian kanssa.

Oliko se keliakia?

Hyvin todennäköistä. Hänen luurangostaan oli mahdollista tehdä HLA-

kirjoitus. ja Giovanni Gasbarrinin johtamat tutkijat päättelivät: ”HLA-DQ2.5:n läsnäolo yhdistettynä luuston tyypillisiin löydöksiin lisää todennäköisyyttä, että nuori tyttö Cosassa kärsi keliakiasta ja että tauti oli olemassa jo 2000 vuotta sitten, minkä Aretaeus oletti kliinisin perustein. Tuloksemme vahvistavat ajatusta siitä, että tämä sairaus syntyi kauan sitten ja että se on kulkenut läpi sukupolvesta toiseen pitkään ihmiskunnan historiassa. Ehkä siitä lähtien, kun vehnä otettiin käyttöön ruokana.”

Voidaan jopa olettaa, että keliakia oli yleisempää vuosisatoja sitten kuin nykyään. Tämän tyyppisten geneettisten sairauksien luonnollinen epidemiologinen kulku on, että mitä kauemmin väestö on altistunut taudinaiheuttajalle (celeaikin tapauksessa se on gluteenia, esim. laktoosi-intoleranssiin lakritsi, maitosokeri), sairauksien ilmaantuvuus vähenee.

Ensimmäinen muotokuva keliakiapotilaasta?

Blaise Pascal (1623–1662) oli kuuluisa ranskalainen filosofi, matemaatikko, fyysikko ja uskonnollinen kirjailija. Hän kirjoitti teoksen *Lettres provinciales* (koko nimi: *Lettres écrites par Louis de Montalt à un provincial de ses amis et aux révérends pères jésuites sur la morale et la politique de ces pères*). Muiden saavutustensa ohella hän suunnitteli laskentakoneen, joka pystyi suorittamaan yhteen- ja vähennyslaskuja. Kellosepät valmistivat sarjan näitä laskimia, joita kutsutaan paskaliineiksi, ja niitä sanotaan säilyneen 7 kappaletta.

Paineen mittayksikkö Pascal on nimetty Blaise Pascalin mukaan, samoin kuin nykyaikaisempi ilmiö, ohjelmointikieli Pascal. Hänen mukaansa on nimetty asteroidi.

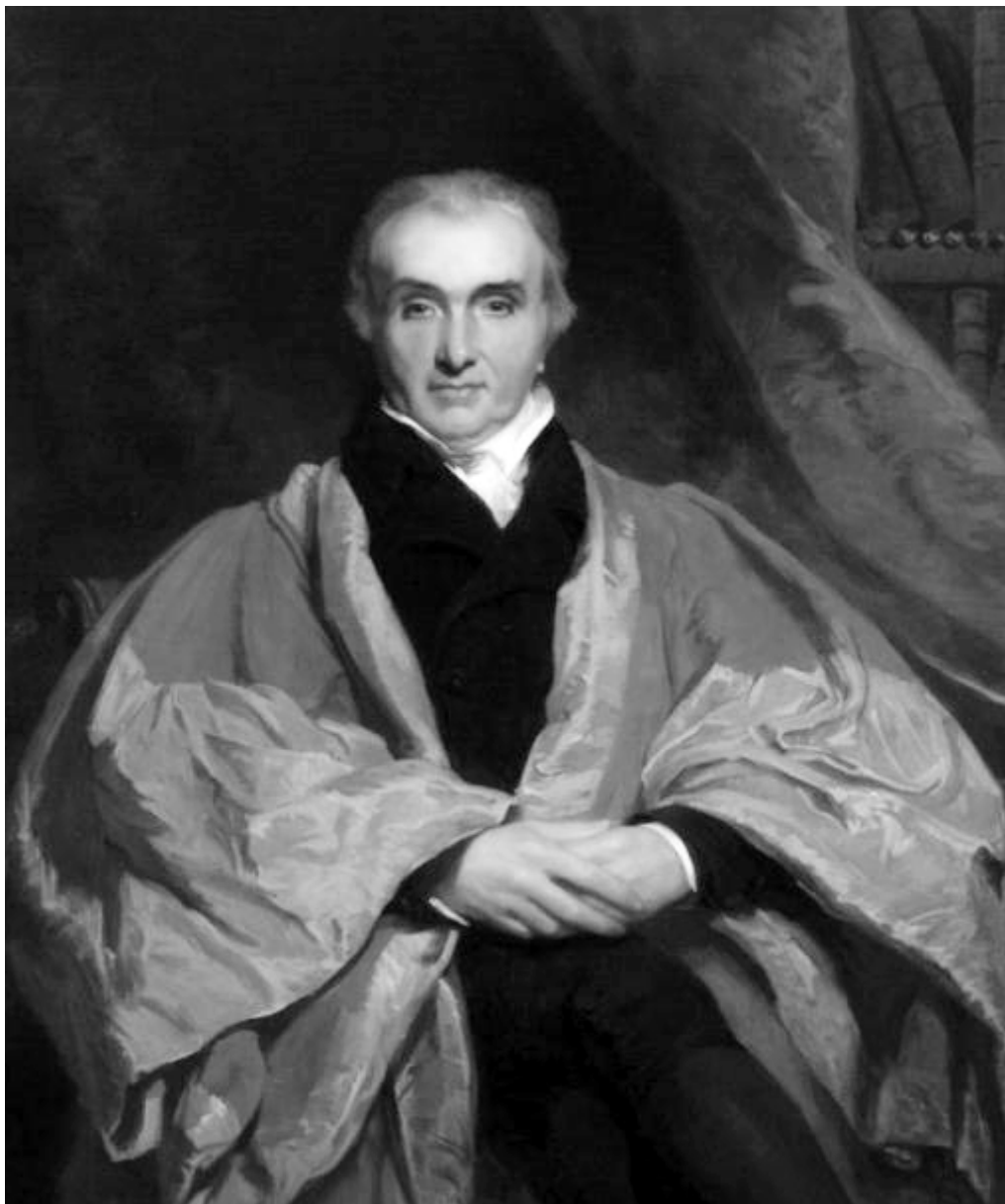
Joten tietysti hän oli monipuolinen mies, ja ihmettelee, kuinka paljon hän olisi saanut lupaa, jos hän olisi ollut terve ja elänyt pidempään. Valitettavasti hän oli hyvin sairas, sanottiin. Viimeisten kolmen vuosisadan aikana on esitetty useita teorioita siitä, mikä sairaus on saattanut aiheuttaa hänelle monia oireita elämänsä aikana ja kuoli 39-vuotiaana.

Historiallisesta kirjallisuudesta löytyy lähes 70 diagnoosia. Hänen sairautensa väitettiin olevan henkinen. Hysteria, melankolia ja posttraumaattinen neuroosi olivat muita ehdotuksia.

Tutkijat Anca Sava Iaşin lääketieteen ja farmasian yliopistosta Romaniasta ja hänen yhteistyökumppaninsa, kaikki samasta yliopistosta, ovat tutkineet kirjallisuutta ja tulleet siihen tulokseen, että on paljon viitteitä siitä, että Blaise Pascal kärsi keliakiasta. Diagnoosia tukevat monet hänen kuvaamistaan oireista:

Blaise Pascal. Kuvan lähde: Wikipedia Commons. Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International

Matthew Baillie William Owenin maalamassa taulussda. Kuvan lähde: Wikipedia Commons. Public Domain.

vatsakipu lapsuudessa, joka etenee asteittain neurologisiin ilmenemismuotoihin keski-iässä, migreenityyppinen päänsärky, perifeerinen neuropatia, epilepsia ja neuropsykiatriset häiriöt (masennus).

On myös ilmeistä, että hänen tapauksessaan keliakia vaikutti hänen filosofisen ajatusmaailman luomiseensa.

Matthew Baillie

Matthew Baillie oli brittiläinen lääkäri ja patologi, joka syntyi 27. lokakuuta 1761 ja kuoli 23. syyskuuta 1823. Hänet tunnetaan parhaiten maha-suolikanavan sairauden kuvaamisesta, joka tunnetaan nykyään keliakiana. Baillie kuvaili tautia vuonna 1793 julkaistussa kirjassaan ”The Morbid Anatomy of Some of the Most Important Parts of the Human Body”.

Baillie havaitsi, että taudista kärsivät ihmiset kokivat kroonista ripulia ja aliravitsemusta. Hän huomautti myös, että jotkut potilaat näyttivät tuntevan olonsa paremmaksi eläessään lähes yksinomaan riisillä. Tämä riisipohjainen ruokavalio oli todennäköisesti erittäin vähägluteeninen tai jopa gluteeniton riippuen muista kulutetuista ainesosista – mikä voi auttaa keliakiasta kärsiviä ihmisiä.

Baillie oli patologian edelläkävijä, ja hänen kuvauksensa keliakiasta oli tärkeä askel taudin ymmärtämisessä ja hoidossa. Hän oli myös merkittävä lääketieteen opettaja ja lääketieteen professori Glasgow’n yliopistossa.

Nykyään Bailliesin löytö on tärkeä osa keliakian tarinaa, ja hänen panoksellaan lääketieteessä on edelleen merkitystä. Hänen ehdottamansa riisiruokavalio olisi parantanut lapset tästä taudista. Mutta valitettavasti riisiruokavalio unohdettiin.

Samuel Gee

Samuel Gee oli brittiläinen lääkäri, joka syntyi 13. joulukuuta 1839 ja kuoli 23. syyskuuta 1911. Hänet tunnetaan parhaiten keliakian ensimmäisen modernin lääketieteellisen kuvauksen kirjoittamisesta,

Hän oli luultavasti vakuuttunut sanoessaan: ”Tämä on sairaus, joka paranee ruokavaliolla”.

Gee esitteli keliakian nykyaikaisen määritelmän luennolla Lontoon sairaiden lasten sairaalassa. Hän kuvaili tautia krooniseksi maha-suolikanavan sairaudeksi, joka johtuu gluteeni-intoleranssista. Hän totesi myös, että taudista kärsivät ihmiset kokivat kroonista ripulia, oksentelua ja vakavaa aliravitsemusta. Gee oli ensimmäinen, joka käytti termiä ”keliakia” kuvaamaan sairautta.

Samuel Gee. Kuvan lähde: Wikimedia Commons. Creative Commons Attribution 4.0 International

Gee uskoi, että keliakia voidaan parantaa ruokavaliolla, ja kokeili erilaisia ruokavalioita potilaidensa kanssa. Yksi näistä ruokavalioista oli hollantilainen simpukkaruokavalio. Elämänsä aikana hän ei kuitenkaan koskaan onnistunut tunnistamaan tarkalleen, mikä ruoka laukaisi taudin.

Gee oli myös merkittävä lääketieteen opettaja ja lääketieteen professori King's College Hospitalissa Lontoossa. Hän kannatti lääketieteen hygieniakäytäntöjä ja kannatti, että lääkärit pesevät kätensä ennen potilaiden hoitoa, mikä ei tuolloin ollut yleinen käytäntö.

Geen työ keliakian parissa oli tärkeä virstanpylväs taudin ja sen hoidon ymmärtämisessä. Nykyään Gee muistetaan gastroenterologian edelläkävijänä, ja hänen panoksellaan lääketieteeseen on edelleen merkitystä. Hänen keliakiaa koskevat tutkimuksensa ja teoriansa ovat auttaneet lisäämään tietoisuutta taudista ja auttaneet muotoilemaan keliakiaa sairastaville suositeltuja ruokavaliosuosituksia nykyään.

Sidney Haas

Sidney Haas oli yhdysvaltalainen lastenlääkäri, joka syntyi 28. tammikuuta 1870 ja kuoli 26. maaliskuuta 1964. Hänet tunnetaan parhaiten keliakian ruokavaliohoidon kehittämisestä, johon kuului banaanien syöminen ja tärkkelyksen välttäminen.

Haas löysi banaaniruokavalion hoidettuaan useita keliakiaa sairastavia lapsia ja huomasi, että heidän terveytensä parani sen jälkeen, kun he alkoivat syödä runsaasti kaloreita sisältävää ja gluteenitonta ruokavaliota, koska se ei sisältänyt tärkkelystä. Banaanit olivat tärkeä osa ruokavaliota, koska ne sisältävät paljon kaloreita ja ovat helposti sulavia.

Itse asiassa Haas oli päätenyt banaaniruokavalioonsa pelkästä vahingosta: Vuoden 1924 sanomalehdessä hän kirjoitti Puerto Ricon kaupungista, jossa ”asukkaat, jotka syövät paljon leipää, kärsivät keliakiasta, kun taas maanviljelijät, jotka elävät suurelta osin banaaneilla, eivät koskaan kärsi”. Banaaniruokavalio oli vuosikymmenen tunnetuin hoito.

Haasin banaanidieetti oli aikanaan urauurtava hoito, mutta sillä oli myös haittapuolensa. Monet uskoivat, että heti kun lapset olivat terveitä, he voisivat palata normaaliin gluteenia sisältävään ruokavalioon, mikä vahingoitti suolistovilliä ja johti vakaviin sivuvaikutuksiin.

Ja miksi ruokavalio vaikutti tähän tautiin? Se oli luonnostaan gluteenitonta, koska banaanit eivät sisällä gluteenia.

Celiaki

Tästä huolimatta Haas oli tärkeä edelläkävijä keliakian hoidossa, ja hänen banaaniruokavalionsa oli tärkeä askel keliakian gluteenittomien ruokavaliohoitojen kehittämisessä. Ruokavalion menestys keliakiaa vastaan johti siihen, että banaaniruokavaliota käytettiin muihin sairauksiin - ja niitä annettiin myös täysin terveille lapsille, ”jotta he eivät sairastuisi”.

Lindy Thompson oli kaksivuotias tyttö vuonna 1945. Voisi sanoa, että vakavasti sairas tyttö. Hän kärsi ripulista ja oksentelusta, ja hän oli surkean laihtunut eikä pystynyt enää kävelemään. Lääkärit sanoivat, että hän ei luultavasti kestä paria viikkoa kauempaa.

Hänen vanhempansa olivat kävelleet hänen kanssaan lääkäriltä toiselle. Lopulta he löysivät lääkärin, joka ymmärsi tämän sairauden. Hän kirjoitti reseptin banaaneille. Hänen on syötävä vähintään 7 banaania päivässä.

Lindy ei ollut helppoa noudattaa banaaniruokavaliota. Hän sai syödä vähintään seitsemän banaania päivässä ja vain pieniä määriä muita ruokia. Mutta pian hän huomasi oireidensa paranevan. Hän tunsi olonsa vahvemmaksi ja vähemmän väsyneeksi, ja hänen vatsansa oli rauhallisempi. Kuuden kuukauden dieetin jälkeen keliakiaoireet olivat lähes kokonaan poissa.

Ja lopulta hän alkoi syödä vehnätuotteita uudelleen. Ei tiedetty, että keliakia olisi elinikäinen sairaus. Hän ei sairastunut yhtä vakavasti kuin ennen banaaniruokavaliota, mutta hän ei koskaan ollut oireeton, kunnes hän kertoi lapsuuden tarinansa 66-vuotiaana lääkärille. Tuolloin tehtiin ohutsuolen biopsiat, jotka osoittivat tyypillisiä muutoksia. Gluteeniton ruokavalio alkoi ja kun hän oli 77-vuotias, hän kertoi minulle, että hän voi hyvin.

Dorothy Andersen

Jopa 40-luvulla tätä tautia pidettiin lapsuuden sairautena, joka ei vaikuttanut aikuisiin ollenkaan. Vuonna 1947 tohtori Dorothy Andersen määritteli taudin The Journal of Pediatrics -lehdessä julkaistussa artikkelissa seuraavasti: ”Sairaus, joka aiheuttaa toistuvaa tai kroonista ripulia kuuden kuukauden ja kuuden vuoden ikäisillä lapsilla ilman todistettavaa patologista tai bakteriologista perustetta, joka osoittaa intoleranssia heidän ikänsä mukaan muutoin sopivaa ruokaa kohtaan ja johtaa mahalaukun tilavuuden asteittaiseen kasvuun ja painonnousun lakkaamiseen.”

Karel Willem Dicke

Karel Willem Dicke oli hollantilainen lastenlääkäri ja tiedemies, joka tunnetaan

”keliakian isänä”. Hän syntyi Amsterdamissa 15. helmikuuta 1905 ja kuoli 26. maaliskuuta 1962 Utrechtissa. Dicke teki urauurtavia löytöjä, jotka johtivat keliakian syvempään ymmärtämiseen ja gluteenittoman ruokavalion kehittämiseen tehokkaana taudin hoitona.

Dicke aloitti lääketieteen opinnot Leidenin yliopistossa vuonna 1924 ja jatkoi sitten Utrechtin yliopistoon, josta hän valmistui vuonna 1931. Sen jälkeen hän työskenteli lastenlääkärinä Utrechtin yliopistollisessa sairaalassa ja kiinnostui erityisesti ruoansulatuskanavan sairauksista. Toisen maailmansodan aikana Dicke hoiti monia lapsia, joilla oli keliakia, autoimmuunisairaus, joka vaikuttaa suolistoon ja aiheuttaa yliherkkyyttä gluteenille, proteiinille, jota löytyy jyvistä, kuten vehnästä, rukiista ja ohrasta.

Tänä aikana keliakia oli suhteellisen tuntematon sairaus, eikä siihen ollut tehokasta hoitoa. Dicke kuitenkin huomautti, että kun sota syttyi ja ruokapula johti viljatuotteiden vaikeaan saamiseen, keliakiaa sairastavien lasten tila parani. Sitten hän keksi, että ruoan gluteeni oli taudin aiheuttaja.

Oli vuosi 1944, ja Alankomaat kärsi hirvittävästä nälänhädästä. Elinolosuhteet olivat äärimmäiset: ruokaa oli niukasti ja hygieniä ja sanitaatio olivat käytännössä olemattomia. Ihmiset söivät tulppaanien sipuleita pysyäkseen hengissä. Ja keliakia katosi, monet lapset tulivat terveiksi

On olemassa suosittu versio siitä, miten Dicke todella teki tämän löydön. Sanotaan, että Didien idea syntyi talvella 1944/1945, toisen maailmansodan loppupuolella, niin sanottuna ”nälänhätätalvena”, jolloin leipää ei ollut saatavilla Hollannissa. Keliakiaa sairastavat lapset näyttivät paradoksaalisesti parantuneen kliinisesti nälkäruokavaliosta huolimatta (melkein ilman vehnätuotteita). Sitten Ruotsi ”pommitti” Hollantia leivällä lievittääkseen nälkää - ja sitten Digren lasten hyvinvointi heikkeni nopeasti. Karl Willem Dicke oli sitä mieltä, että hänen aiemmin tekemänsä hypoteesi, jonka mukaan vehnän saanti pahensi keliakiaa, oli oikea.

Tuskin voi sanoa, että sota johtaisi mihinkään positiiviseen. Mutta jos toista maailmansotaa ei olisi syttynyt ja Hollanti ei olisi kärsinyt nälänhädästä, erityisesti talvella 1944-45, keliakian syyn selvittäminen olisi saattanut viivästyä.

Mutta Dicke oli aloittanut kokeilunsa paljon aikaisemmin. Jo vuosia hän suoritti hoitokokeita vehnättömällä ruokavaliolla Stheemanin raportin innoittamana lapsesta, joka koki ripulia syötyään leipää ja keksejä.

Celiaki

Hän julkaisi ensimmäiset tuloksensa jo vuonna 1941 hollantilaisessa lehdessä ”Het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde”, kun kirjallisuus oli jo empiirisesti osoittanut, että Haas- ja Fanconi-ruokavaliot olivat sopivimpia tämän taudin hoitoon. Ihmisillä oli tuolloin muuta ajateltavaa, maailma oli tullessa sodan takia eikä artikkeli herättänyt paljon huomiota

New Yorkissa vuonna 1947 pidetyssä kansainvälisessä lastentautikongressissa Dicke esitteli tuloksia, jotka osoittivat, että leipä ja keksit pahensivat tautia, mutta häntä ei otettu vakavasti.

Utrechtilaisten kollegojen, lastenlääkäri Weijersin ja biokemisti Van de Kamerin avulla, joka oli kehittänyt menetelmän ulosteen rasvan määrän mittaamiseksi, Dicke pystyi osoittamaan, että vehnän poistaminen ruokavaliosta vähensi rasvan määrää tätä tautia sairastavien lasten ulosteessa. Hän esitteli nämä tulokset kansainvälisessä lastentautikongressissa Zürichissä vuonna 1950.

Sitten hän kirjoitti tieteellisen artikkelin näistä tuloksista ja yritti saada sen julkaistuksi arvostetussa amerikkalaisessa lehdessä, mutta lehti kieltäytyi julkaisemasta artikkelia. Myöhemmin se julkaistiin Acta Paediatrica Scandinavica -lehdessä.

Vuonna 1950 hän julkaisi väitöskirjansa (”Coeliakie: een onderzoek naar de nadelige invloed van sommige graansoorten op de lijder aan coeliakie”), joka osoitti, että viljojen gluteeni oli keliakian syy. Tämä oli ja on suuri käännekohta keliakian historiassa. Hänen tutkimuksensa selitti, miksi gluteeniton ruokavalio oli tehokkain hoito sairauteen. Hän jatkoi tutkimustaan ja kehitti gluteenittoman ruokavalion, josta tuli nopeasti keliakian vakiohoito.

Karel Willem Dicke övervägdes för Nobel-pris 1962. Han skulle ha varit värt detta, men hann aldrig få det. Nobelpris utdelas inte postumt.

Dicke auttoi myös lisäämään tietoisuutta keliakiasta ja parantamaan taudin diagnostisia tekniikoita. Hän perusti Alankomaiden ensimmäisen keliakiayhdistyksen ja oli aktiivinen taudin tietoisuuden lisäämisen puolesta maailmanlaajuisesti. Hän oli yksi ensimmäisistä, joka ehdotti, että gluteenittomia ruokia saataisiin reseptillä, ja hänestä tuli edelläkävijä keliakiaa sairastavien erityisruokavalioiden kehittämisessä.

Dicke kuoli vuonna 1962 aivoverisuonisairauteen (aivojen verisuonisairaus). Häntä harkittiin vuoden 1962 lääketieteen Nobel-palkinnon saajaksi, mutta

hänellä ei ollut aikaa vastaanottaa sitä, koska palkintoa ei jaeta postuumisti. Hollannin gastroenterologiyhdistys on perustanut hänen kunniaakseen palkinnon alan urauurtavasta tutkimuksesta, ja Willem Karel Dicke oli ensimmäinen, joka sai tämän kultamitalin.

Nykyään Dicke muistetaan yhtenä keliakiatutkimuksen johtavista tutkijoista. Hänen löytönsä mullistivat taudin hoidon ja tasoittivat tietä gluteeni-intoleranssin paremmalle ymmärtämiselle. Keliakia on edelleen yleinen sairaus, ja monet ihmiset ympäri maailmaa ovat hyötäneet Dickesta ja hänen tutkimustyöstään.

J.W.Paulley

J.W. Paulley oli brittiläinen patologi, joka auttoi ymmärtämään keliakiaa. Hänen työnsä 1950-luvulla osoitti muutoksia ohutsuolen limakalvoissa keliakiassa, niin sanotussa villusatropiinissa, mikä tasoitti tietä taudin diagnosoinnille ja hoidolle.

Ensimmäisessä julkaisussaan vuodelta 1954 Paulley kuvaili kahta tapausta, joissa potilaat kärsivät ”idiopaattisesta steatorreasta” (lisääntynyt rasvan määrä ulosteessa ilman näkyvää syytä). Ottamalla näytteitä ohutsuolesta hän havaitsi, että molemmilla potilailla oli ohutsuolen limakalvon vaurio. Ainoa tapa saada näytteitä ohutsuolesta oli tällä hetkellä leikkaus. Paulley oli ollut läsnä viidessä operaatiossa. Yhdellä leikatuista potilaista osoittautui olevan Whipplen tauti, mutta muilla 4:llä oli keliakia.

Paulleyn tulokset osoittivat, että suoliston peittämässä suolen limakalvossa oli muutoksia. Niin sanotut villit olivat lyhyitä ja kömpelöitä. Hän ymmärsi myös, että nämä muutokset olivat sairaudelle ominaisia eivätkä tapahtuneet terveillä ihmisillä.

Myöhemmässä julkaisussa vuodelta 1959 Paulley tutki ohutsuolen biopsioita suuremmalta määrältä steatorreapotilaita ja tunnisti muutoksia kaikkien potilaiden suolen limakalvossa. Hän pystyi myös osoittamaan, kuinka nämä muutokset palautuivat normaaliksi gluteenittoman ruokavalion jälkeen.

Paulleyn työ tasoitti tietä keliakian paremmalle ymmärtämiselle ja on ollut avainasemassa taudin diagnosoinnissa ja hoidossa. Nykyään ohutsuolen biopsiat ovat edelleen tärkeä osa epäillyn keliakian diagnoosia, ja limakalvon muutosten havaitseminen on edelleen ratkaisevan tärkeää diagnoosin tekemiseksi, vaikka verikokeet, serologia, voivat usein antaa varman diagnoosin.

Crosbyn kapseli

Crosby-kapseli

Crosby-kapseli oli lääkinällinen laite, jota käytettiin ohutsuolen biopsioiden ottamiseen 1950-luvun lopulla. Sen keksi tohtori Frederick F. Crosby, amerikkalainen gastroenterologi, joka käytti kapselia tutkiakseen potilaita, joilla epäillä keliakiaa.

Kapseli koostui pienestä säiliöstä, jossa oli jousimekanismi, joka avautui kulkiessaan suolen läpi. Kun kapseli avattiin, kapseliin vapautui pieni pala suolen seinämää, joka voitiin sitten ottaa pois tutkittavaksi.

Crosby-kapseli oli tärkeä askel eteenpäin keliakian ja muiden suolistosairauksien diagnosoinnissa, koska se mahdollisti näytteiden saamisen ohutsuolen limakalvolta ilman invasiivista kirurgista toimenpidettä. Se oli kuitenkin myös melko monimutkainen käyttää ja saattoi joskus vahingoittaa suolistokudosta. Vastaavia kapseleita oli kehitetty muualla maailmassa. Melbournessa, Australiassa, käytetään Woodin biopsiaputkea, Brasiliassa Marcelo Boyerin instrumenttia ja Lojndrfon Margot Shinerin biopsiaputkea.

Nykyään ohutsuolen biopsioiden ottamiseen käytetään muita tekniikoita, jotka otetaan rutiininomaisesti gastroskopioiden yhteydessä. Mutta Crosby-kapseli oli tärkeä virstanpylväs lääketieteellisessä tekniikassa ja auttoi lisäämään ymmärrystä keliakiasta ja muista suolistosairauksista.

1960 - 2020

1960-luvun alussa keliakian peruskivet olivat niin sanotusti muurattuja. Tiedettiin, että gluteeni oli taudin aiheuttava saaste. Tiedettiin, että ohutsuolen limakalvolla oli hyvin tyypillisiä vaurioita, ja tuolloin heillä oli instrumentteja, joiden avulla ohutsuolen limakalvosta oli mahdollista saada näytteitä ohutsuolen limakalvosta ilman leikkausta.

70-luvun loppupuolella ohutsuolesta tuli mahdolliseksi ottaa näytteitä mahalaukun tähytystutkimuksen yhteydessä, mikä helpotti suuresti diagnostiikkaa. 80-luvun alusta lähtien näytteitä on otettu rutiininomaisesti ohutsuolesta.

Diagnostiikkaa on helpotettu myös muuten. 60-luvulta lähtien keliakia on voitu havaita verinäytteistä. Vuonna 1964 tiedemies nimeltä Berger löysi antigliadiinivasta-aineet, ja 70-luvun alussa Seah löysi antitretikuliinivasta-aineita. Molemmat laboratoriotestit on sittemmin korvattu endomysium-vasta-aineilla ja transglutaminaasivasta-aineilla, jotka tarjoavat paljon luotettavamman diagnoosin.

Eikä tarina lopu. Se jatkuu. 30 vuoden kuluttua tätä kirjaa pidetään täysin vanhentuneena, ja lukijat ihmettelevät: ”Kuvittele, etteivät he tienneet tuolloin enempää.”

Esko Janatuinen

Vuonna 1995 Esko Janatuinen tiimeineen julkaisi Kuopiossa sensaatiomaisen artikkelin, jossa todettiin, että kaura ei ole haitallista keliakiaa sairastaville.

Tohtori Esko Janatuinen opiskeli lääketiedettä Kuopiossa, jossa hän siirtyi myös sisätautien ja gastroenterologian erikoislääkäriksi vuonna 1987. Vuonna 1996 hän muutti Abu Dhabiin, jossa hän on siitä lähtien työskennellyt lääketieteellisen klinikan johtajana.

Hän on julkaissut 87 tieteellistä artikkelia, joista suurin osa arvostetuissa lääketieteellisissä lehdissä.

Artikkeli nimeltä ”A Comparison of Diets with and without Oats in Adults with Celiac Disease” julkaistiin arvostetussa lääketieteellisessä lehdessä ”New England Medicine” ja on varmasti viime vuosisadan tärkein lääketieteellinen löytö Suomessa. Kauran vaarattomuus on sittemmin todettu lukemattomissa tutkimuksissa monissa maissa, ja tämä koskee myös keliakiaa sairastavia lapsipotilaita ja ihon keliakiapotilaita.

Se oli satunnaistettu tutkimus, jossa verrattiin gluteenittoman ruokavalion

A Comparison of Diets with and without Oats in Adults with Celiac Disease

Esko K. Janatuinen, M.D., Pekka H. Pikkarainen, M.D., Tarja A. Kemppainen, M.Sc., Veli-Matti Kosma, M.D., Ritva M.K. Järvinen, M.Sc., Matti I.J. Uusitupa, M.D., and Risto J.K. Julkunen, M.D.

Esko Janatuinen ja hänen tiiminsä artikkeli New England Journal of Medicine -lehdessä vuonna 1995

vaikutuksia ilman kauraa ja kauraa (tavoite 50–70 g päivässä kolmesta lähteestä: kahdesta erilaisesta vehnätärkkelysjauhosta sekoitettuna samaan määrään kauraa, mysli, joka sisältää 60 % kauraa ja aamiaismuroja kaurahiutaleiden kanssa).

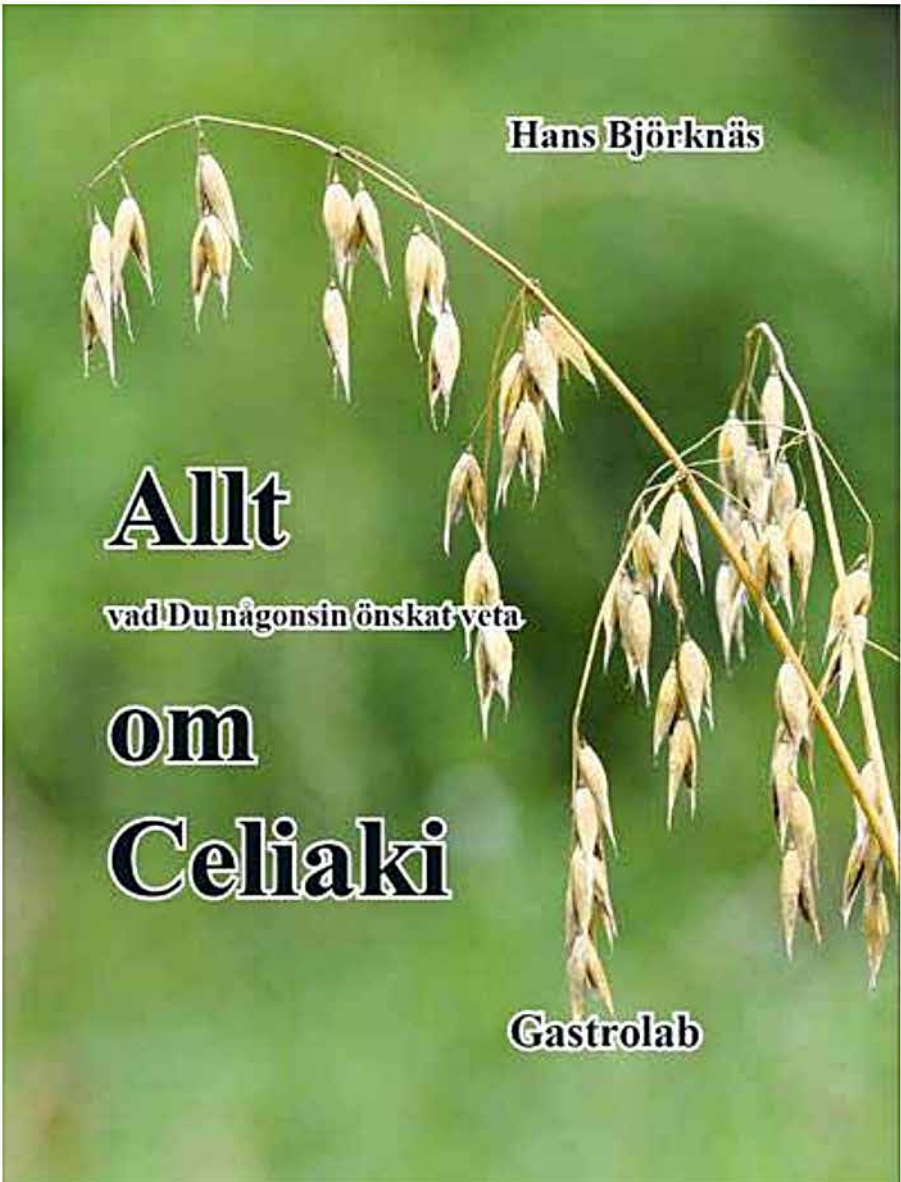
Noin viittäkymmentä aikuista, joilla oli hoidettu keliakia, ja neljääkymmentä, joilla oli äskettäin löydetty keliakia, seurattiin kuudesta kuukaudesta vuoteen. Kävi ilmi, että potilaat voivat hyvin ja heidän ohutsuolen histologiensa palautui yhtä lailla sekä ryhmässä, joka ei ollut syönyt kauraa, että ryhmässä, joka oli syönyt kauraa tänä aikana.

Työryhmä julkaisi vuonna 2002 kauraa käyttäneiden keliakikkien 5-vuotisseurannan tulokset. Joitakin kauran haittoja ei havaittu myöskään ohutsuolen limakalvon eikä tutkittujen hyvinvoinnin kannalta: ”Kontrollien ja kauraa käyttäneiden potilaiden välillä ei ollut merkittäviä eroja pohjukaissuolen villous-arkkitehtuurin, pohjukaissuolen limakalvon tulehdussolujen infiltraation tai vasta-ainetiitterien suhteen viiden vuoden seurannan jälkeen. Molemmissa ryhmissä histologiset ja histomorfometriset indeksit paranivat yhtä lailla ajan myötä. Tämä tutkimus tarjoaa ensimmäiset todisteet kauran pitkäaikaisesta turvallisuudesta osana keliakiaruokavaliota keliakiaa sairastavilla aikuispotilailla. Näyttää myös siltä, että suurin osa keliakiapotilaista suosii kauraa ruokavaliossaan.”

Vuonna 2007 julkaistiin 10 vuoden seuranta, jossa tulokset olivat samat.

Tämä Janatuinen löytö on sittemmin todennettu lukuisissa tutkimuksissa ja pitkäaikaisseurannassa monissa maissa.

Willem Karel Dicke ei koskaan saanut Nobel-palkintoa löydöstään. Se, että Esko Janatuinen tiimeineen pystyi todistamaan, että kaura on vaaratonta, on muuttanut niin monen ihmisen elämän parempaan suuntaan, että hän olisi todennäköisesti Nobel-palkinnon arvoinen.

Hans Björknäs

Allt

vad Du någonsin önskat veta

om

Celiaki

Gastrolab

www.adlibris.fi